

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Veropetoksen tunnistaminen tilitoimistoympäristössä

Kaivola, Suvi

2016 Laurea

LAUREA Laurea-ammattikorkeakoulu
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Veropetoksen tunnistaminen tilitoimistoympäristössä

Suvi Kaivola
Liiketalous
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2016

Suvi Kaivola

Veropetoksen tunnistaminen tilitoimistoympäristössä

Vuosi 2016 Sivumäärä 29+7

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella veronkierron tunnistamista tilitoimistoympäristössä. Tavoitteena on luoda ohjeet siitä, miten yksittäinen työntekijä tilitoimistossa kykenee tunnistamaan asiakkaan veronkierron sekä osaa toimia sellaisen ilmaantuessa. Tutkimuksen yhteistyöyrityksenä on Espoossa sijaitseva tilitoimisto.

Harmaan talouden yleistyessä aihe on erittäin ajankohtainen. Talousrikoksista tehdyt rikosilmoitukset ovat viime vuosina lisääntyneet, ja petoksista yli 80 prosenttia on törkeitä. Harmaan talouden urheina eivät ole pelkästään valtion viranomaiset, vaan menettelyllä heikennetään muidenkin yritysten kilpailuasemaa.

Tutkimuksen teoreettisessa osassa tarkasteltiin veronkierron määritelmää, yleisiä säädöksiä yrityksen verotuksesta, tilastoja sekä tilitoimiston roolia asiakkaan talousrikoksessa. Teoriaperustana käytettiin alan kirjallisuutta sekä kirjanpito- ja rikoslainsäädäntöä. Empiirisessä tutkimuksessa tarkoituksena oli kartoittaa miten epäilyt talousrikoksista tilitoimistikirjanpitäjän työssä huomataan, ja kuinka kyseisissä tapauksissa toimitaan. Empiirisen osion lähteenä käytettiin haastatteluja sekä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä ja esimerkkitapauksia veronkiertorikoksista. Yhteistyötilitoimiston toimitusjohtajan haastattelu tehtiin syksyllä 2016.

Tutkimuksessa selvisi, että veronkierron tunnistaminen ei ole yksiselitteistä. Sen arviointi vaatii ammattitaitoa, tilannetajua sekä parhaimmillaan jopa ihmistuntemusta. Veropetokset vaativat tekijältään suunnitelmallisuutta sekä toistuvaa, johdonmukaista henkilökohtaisia hyötyjä tavoittelevaa toimintaa. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että tämänhetkiset resurssit keskittyvät pitkälti rikosten tunnistamiseen siinä vaiheessa, kun teko on jo tapahtunut useita vuosia sitten. Koska useimmat veropetokset vaativat vääristeltyä tietoa kirjanpitovaiheessa, kirjanpitäjän rooli rikostapauksissa on merkittävä. Tulosten perusteella onnistuttiin luomaan tilitoimiston kirjanpitäjälle tiivistetty ohje, jonka avulla veronkiertoyritysten tunnusmerkkien havaitseminen on mahdollista jo kirjanpitovaiheessa.

Asiasanat: Veropetos, Tilitoimisto, Veronkierto

Suvi Kaivola

Methods of detecting tax frauds for the accountant

Year	2016	Pages	29+7

The purpose of this thesis project was to study tax frauds from the perspective of an accounting company. The goal was to create tools which will help accountants to recognize tax frauds amongst their clientele. The study is not an assignment, but it is executed in close cooperation with an accounting company.

The subject is very topical due to the increasing number of crime reports made concerning tax frauds. According to the statistics, over 80 percent of these frauds concern aggravated tax frauds. The victim of these frauds is not only the government, but also other competing companies.

In the theoretical section, the study looks into the definition of tax fraud, legislation about company taxation and the role of an accountant in a criminal case. The empirical study was conducted as an interview in autumn 2016 and its purpose was to define the ways an accountant can recognize the frauds.

The study showed that recognizing tax frauds is not unambiguous. Tax frauds require detailed planning from their executors and repetition of the actions must be taken into consideration when interpreting a possible fraud case. With the help of the results, it was possible to make a guide, which will help an accountant in an accounting company to detect the signs of tax frauds.

Keywords: Tax fraud, accounting, company taxation

Sisällys

1	Johdanto.....	7
1.1	Tutkimuksen tarkoitus.....	7
1.2	Aiherajaus	8
1.3	Yhteistyöyritys.....	9
1.4	Raportin rakenne	10
1.5	Teoriapohja	10
1.6	Empiirinen tutkimus	10
2	Yritysverotus	11
2.1	Verotus osakeyhtiössä	11
2.2	Tilitoimiston rooli yrityksen verotuksessa	12
3	Harmaa talous	13
3.1	Veropetos.....	14
3.2	Törkeä veropetos.....	15
3.3	Passiivinen veropetos.....	15
3.4	Verorikkomus	16
4	Tekotavat.....	16
4.1	Pimeät palkat	17
4.2	Peitelty osingonjako	18
4.3	Kuittikauppa	19
4.4	Ohimyynti.....	20
5	Kirjanpiäjän vastuu rikostapauksissa	20
6	Kuinka havaitaan ja tuomitaan	22
7	Toimitusjohtajan haastattelu	23
8	Mihin kiinnittää huomiota	24
8.1	Riskialat.....	24
8.2	Tunnusmerkit	25
8.3	Miten toimia kun huomataan.....	27
9	Johtopäätökset	28
	Liite 2: Ohjekirja tilitoimiston kirjanpitäjälle.	34

1 Johdanto

Taloustilanteen kiristyessä harmaa talous on noussut yhdeksi huolestuttavimmin yleistyvistä rikollisuuden alasta. Käsitteenä harmaa talous pitää sisällään monia eri rikolliseksi luokiteltavaa alaa, mutta veronkierrosta on tullut niistä yleisin. Tässä opinnäytetyössä paneudun veronkierrosta erityisesti veropetoksen määritelmään sekä syvemmin siihen, kuinka se voidaan tunnistaa tilitoimistoympäristössä. Valitsin aiheen tarkastelun kohteeksi erityisesti sen yleistymisen vuoksi. Verohallinnon valvontatilastojen mukaan erityisesti veropetokset ovat yleistyneet verorikkeistä eniten. (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015.)

Harmaa talous on vaikeasti havaittavissa oleva rikollisuuden muoto, mutta jättää jälkeensä merkittäviä vahinkoja. Suurin uhri on valtio, jolta jää saamatta merkittävät verotulot vuosittain. Alemmalla tasolla kuitenkin rikokset vaikuttavat myös talousrikoksia tekevien yritysten työntekijöihin ja kilpailijayrityksiin. Harmaalla taloudella yritys vääristää markkinoita luomalla epätasapuolisen kilpailutilanteen muihin yrityksiin, jotka noudattavat lakeja. (Verohallinto 2011, 20.)

Tällä hetkellä merkittävimpinä rikosilmoitusten liikkeellepanijoina talousrikoksissa ovat tilitarkastajat tai verotarkastajat (Verohallinto 2011, 9). Näyttö rikokselle saadaan kuitenkin yleensä vasta valmiista tilinpäätöksestä. Koska tilinpäätös tulee laatia viiden kuukauden sisällä tilikauden päätyttyä, rikos on ehtinyt tapahtua jo kauan ennen kuin se todellisuudessa huomataan. Tästä syystä yrityksen ulkopuoleisella kirjanpitäjällä on merkittävä rooli rikosten havaitsemisessa, sillä arvonlisäverovelvollisen kirjanpito tehdään usein maksimissaan kuukauden todellisista tapahtumista jäljessä.

Valitsin aiheen opinnäytetyöhön oman mielenkiintoni ja tilitoimistotyökokemuksen perusteella. Aihevalintaan vaikutti myös se, että kyseisestä aihepiiristä on hyvin vähän aiempaa tietoa saatavilla. Taloushallinnon ulkoistamisen yleistyessä yleistyy talousrikollisuuden muoto, jossa itse rikoksen fyysinen suorittaminen voidaan siirtää muille henkilöille. Tämän vuoksi kirjanpitäjän tietoisuus talousrikosten tunnusmerkeistä on erittäin tärkeää.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella talousrikosten ja niiden epäilyjen ilmenemistä tilitoimistoympäristössä. Tutkimuksen tavoitteena on toimia ohjeena tilitoimistokirjanpitäjille ja auttaa tätä kautta tunnistamaan kyseisiä piirteitä asiakkaiden toiminnassa. Pyrkimyksenä on

ensin muodostaa teoreettinen ymmärrys veronkierron käsitteistöstä, jonka avulla talousrikoksia voidaan epäillä ja tunnistaa. Teoreettisena perustana käytetään kirjallisia lähteitä, verohallinnon tilastoja sekä kirjanpitolain säädäntöä.

Empiirisen tutkimuksen avulla kartoitetaan käytännön esimerkkejä ja toimintamalleja kyseisissä tilanteissa toimimiseen. Empiirinen tutkimus toteutetaan haastatteluna, koska halutaan tuottaa syvempää yksityiskohtaista tietoa aiheesta. Haastattelun kohteella on omakohtaista tietoa aiheesta. Haastattelun tulosten perusteella pyritään peilaamaan toimintamalleja tulevaisuutta varten aiempien tapahtumasarjojen perusteella.

Raportin luettuaan tilitoimiston kirjanpitäjä saa yleisen käsityksen osakeyhtiön velvollisuuksista, säädöksistä ja siitä, mikä on lainmukaista ja mikä ei. Kirjanpitäjä osaa pitää silmällä työssään asiakkaan toimintaa oikeudellisesta näkökulmasta ja ohjeistaa tätä, mikäli havaitsee toiminnassa korjattavaa. Raportin jälkeen kirjanpitäjä myös ymmärtää veronkierron seuraukset ja tietää miten toimia, kun havaitsee asiakkaallaan viitteitä kyseisestä toiminnasta.

Tämän tutkimus on tehty opinnäytetyötarkoituksessa, eikä sen tuloksen näin ollen ole tarkoitus toimia kannanottona lakiin tai todellisiin talousrikostilanteisiin. Tulosta voidaan käyttää suuntaa antavana ohjeena auttamaan tulkita tutkimuksessa mainittuja tilanteita, mutta epäillessä todellista rikosta tulee aina olla ensisijaisesti yhteydessä viranomaisiin.

1.2 Aiherajaus

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen veronkiertoa osakeyhtiön näkökulmasta. Valitsin osakeyhtiöt tutkimuksen kohteeksi siksi, että suurin osa yhteistyöyrityksen asiakkaista ovat kyseisen yritysmuodon edustajia. Osakeyhtiölaissa on enemmän säädöksiä kuin muissa yhtiömuodoissa, ja siitä syystä niissä on helpompi suorittaa useammin väärinkäytöksiä kuin muissa. Eri yritysmuodoista juuri osakeyhtiössä on eniten säädöksiä verotuksen ja ilmoitusvastuun suhteen, minkä vuoksi niiden tunteminen on tärkeää kirjanpitäjän näkökulmasta.

Tarkoitukseni on tarkastella kotimaisten yritysten verotusta suomalaisen tilitoimiston näkökulmasta. Tämä rajaa pois ulkomaiset yritykset Suomessa sekä suomalaiset yritykset ulkomailla. Toimeksiantajan asiakaskunnan koostuessa julkisesti noteeraamattomista yrityksistä, tarkastelun piiristä rajataan pois julkisesti noteerattujen pörssiyritysten erikoissäännökset.

Rikostyypeistä keskitytään talousrikoksiin lukeutuviin veropetoksiin sekä sen lievempiin alamuotoihin. Veropetoksen piiriin kuuluvat yleensä myös kirjanpitorikokset, mutta tässä tapauksessa niitä ei tutkita sen tarkemmin. Opinnäytetyössä tarkastellaan rikoksia yrityksen ulkoistetun kirjanpidon näkökulmasta, jossa kirjanpitäjä ei ole mukana rikollisessa toiminnassa. Tutkimuksessa kuitenkin tarkastellaan kirjanpitäjän asemaa rikostilanteessa.

Tutkimuksessa keskitytään niihin rikoksiin, joita ulkoinen kirjanpitäjä voi tunnistaa, eli tässä tapauksessa veropetoksiin. Tällöin kohteesta rajataan pois muut harmaan talouden piiriin kuuluvat rikokset kuten rahanpesu-, työ-, ja virkarikokset. Verorikosten tekotavoista keskitytään tarkastelemaan verohallinnon tilastojen mukaan useimmiten esiintyviä tapoja. Tarkastelussa keskitytään rikoksiin, jotka ovat johtotason henkilöiden toteuttamia. Tilitoimiston henkilökunta kommunikoi yleensä vain yrityksen toimitusjohtajan tai muun päättävässä vallassa olevan henkilön kanssa, joten työntekijöiden tekemiä petoksia on mahdotonta tunnistaa tilitoimistosta.

1.3 Yhteistyöyritys

Opinnäytetyön yhteistyöyrittäjänä toimii Espoon Tapiolassa toimiva tilitoimisto. Aiheen arkaluontoisuuden vuoksi tilitoimisto toivoo pysyttelevänsä tutkimuksessa nimettömänä, ja osallistuu ainoastaan tarjoamallaan käytännön tiedolla aihealueesta.

Yhteistyötilitoimistolla on lähes kahdenkymmenen vuoden kokemus erilaisten yritysten kirjanpidosta. Tilitoimisto palvelee pääasiassa pieniä ja keskisuuria, liikevaihdoltaan mikroyrityksiä. Työntekijämäärä yrityksessä vaihtelee kolmesta kuuteen henkilöön. Tiimin rakenne koostuu toimitusjohtajasta sekä kirjanpitäjistä ja palkanlaskijoista. Jokaisella kirjanpitäjällä on noin 20-40 asiakasta. Sama kirjanpitäjä toimii aina yhdellä yrityksellä koko työskentelynsä ajan tilitoimistolla. Asiakkaiden määrä yrityksessä on noin 80, joista runsaat 80 prosenttia on osakeyhtiöitä. Muiden asiakkaiden yritysmuodot ovat muun muassa toiminimiä sekä yhdistyksiä.

Kyseinen tilitoimisto valikoitui yhteistyökumppaniksi tähän opinnäytetyöhön siksi, että heillä on omakohtaista kokemusta veronkierron kohtaamisen kanssa. Toimiston 20-vuotisen elinkaarensa aikana se on joutunut toisinaan puuttuvien aineistojen tai epäilyttävän liiketoiminnan vuoksi irtisanomaan asiakkaitaan. Näistä todistetusti yksi on tuomittu oikeudessa rangaistukseen veronkierrosta. Tutkimuksen empiirisessä tutkimusosiossa haastattelen toimitusjohtajaa tapauksista, sekä tarkastelemme hänen tietämystään veronkierron tunnistamiseksi.

1.4 Raportin rakenne

Tulkitsessa veronkiertorikoksia on tärkeää pystyä tulkitsemaan tutkimuksen teoreettisia sekä empiirisiä näkökulmia yhtäaikaaisesti. Raportti on toteutettu siten, että luvut 2-5 keskittyvät pääasiallisesti teoriaan ja luvut 6-8 empiirisen tutkimuksen pääkohtiin.

1.5 Teoriapohja

Veropetosten tulkinta pohjautuu kirjanpito- ja rikoslakitietämyksen ymmärrykseen, joten aiheetta oli luonnollisinta lähteä tarkastelemaan ensimmäisenä aihepiiristä kirjoitetun teorian kautta. Päämateriaalina tämän tutkimusosion lähteinä käytettiin säädöksiä osakeyhtiö-, kirjanpito- ja rikoslaeista sekä alan kirjallisuutta mahdollisimman monipuolisesti. Lähteet koostuivat kirjoitetusta kirjoista sekä internet-lähteistä. Käytännön veromenettelyiden tutkimiseen käytettiin hyväksi myös itse verohallinnon tarjoamia tietoja heidän nettisivuillaan. Tutkimuksen teoreettisia tuloksia käsitellään kappaleissa 2-5.

Valitessa materiaalia teoriaperustan tueksi oli tärkeää huomioida lähteen julkaisuvuosi. Kirjanpitolakeja päivitetään säännöllisesti, eikä esimerkiksi kymmenen vuotta sitten kirjoitettu tietoa voida pitää kaikissa tapauksissa luotettavana lähteenä. Internet-sivuille päivitettyt julkaisut ovat yleensä tahosta riippuen viimeisintä saatavilla olevaa informaatiota aiheesta, mutta vanhemmissa kirjallisissa teoksissa lait ovat saattaneet muuttua tai tarkentua. Vanhemmissa kirjainmateriaaleissa on kuitenkin edelleen paikkaansa pitäviä perustietoja.

1.6 Empiirinen tutkimus

Veropetosten tulkinta perustuu myös tapauskohtaiseen harkintaan, joten tutkimuksen toiseksi osioksi oli luonnollista valita empiirinen eli laadullinen tutkimus. Empiirisessä osiossa keskitytään tarkastelemaan veronkiertotapoja jolla on henkilökohtaista kokemusta veronkierrosta tilitoimistosta. Haastatteluun valittiin tilitoimiston toimitusjohtaja, jonka yrityksessä on ollut historiaa asiakkaiden väärinkäytösepäilyistä, sekä tosiasiallinen esimerkki tuomitusta asiakkaan veropetoksesta. Kyseinen henkilö valittiin haastatteluun, sillä hänellä oli tarjota merkittävää kokemuspohjaan perustuvaa tietoa aiheesta.

Haastattelu suoritettiin lokakuussa 2016 henkilökohtaisesti kirjoittamalla vastaukset suoraan muistiin käyttämällä apuna muistiinpanovälineitä. Haastattelu suoritettiin etukäteen sovituna ajankohtana haastateltavan toimistohuoneessa kasvotusten. Haastattelun kysymykset olivat etukäteen suunniteltuja ennakkotietojen perusteella. Haastattelussa noudatettiin lisäksi vapaamuotoista keskustelua, joka mahdollisti uusien näkökulmien tuomisen aiheeseen. Toimitusjohtajan pitkä kokemus aihealueesta tarjosi esimerkkejä toimintamenetelmistä, joita ei olisi voinut saavuttaa muilla tutkimusmenetelmillä.

Empiirisen tutkimuksen lisäaineistona hyödynnettiin olemassa olevia korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä koskien eri verorikostyyppejä. Päätöksiä tutkimalla pyrittiin havainnollistamaan teoriaosuudessa opittujen rikosten tekotapojen tosialliset esimerkit siitä, kuinka ne käytännössä esiintyvät. Tämän avulla lukijan ymmärrys rikostyypeistä syvenee. Esimerkit ovat todellisia tuomittuja rikostapauksia. Päätöksissä ei mainita tekijöiden tai yritysten nimiä.

Empiirisessä osiossa lähteitä oli hyvin rajallisesti. Kyseisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa laadullista tietoa verorikosten tunnistamisesta, joten suuressa mittakaavassa toteutusta määrällisestä tutkimuksesta saatu tulos olisi ollut liian pintapuolinen halutun tuloksen kattamiseksi. Empiirisen tutkimuksen tuloksia käsitellään luvuissa 6-8.

2 Yritysverotus

2.1 Verotus osakeyhtiössä

Ymmärtääksemme mistä veronkierto syntyy, tulee ensin tarkastella mistä osakeyhtiön verotus koostuu ja mitkä niiden maksumenetelmät ovat. Osa osakeyhtiö veroista kuuluvat oma-aloitteisten verojen piiriin, kun taas osista verohallinto lähettää yritykselle yksityiskohtaisesti maksuunpanopäätöksen. Kaikki maksut ja säädökset ovat kuitenkin kaikille osakeyhtiöille yhteisiä. (Yrittäjät 2016.)

Osakeyhtiöiden oma-aloitteinen ilmoitusvelvollisuus koostuu arvonnäköverosta, työnantajan ennakkopidätyksistä sekä sosiaaliturvamaksuista. Osakeyhtiöstä riippuen, ilmoitusvelvollisuus on joko kerran kuukaudessa, neljännesvuosittain tai kerran vuodessa. Yleisimmässä menettelytavassa eli kuukausi-ilmoittamisessa, suoritukset tulee ilmoittaa verohallinnolle kunkin kuukauden 12. päivään mennessä kausiveroilmoituksella. Ilmoituksen perusteella määräytyy maksusumma, joka tulee maksaa kyseiseen 12. päivään mennessä. (Jokinen & Klemola & Takalo 2015, 307)

Kausivero koostuu arvonnäköverosta, joka on tuotteesta riippuen 10-24 prosenttia. 10 prosentin arvonnäköveroa maksetaan esimerkiksi kirjoista, lääkkeistä ja lipuista. 14 prosentin veroluokkaan kuuluvat pääasiassa elintarvikkeet ja ravintolapalvelut. 24 prosenttia on yleinen verokanta, johon lukeutuvat muihin luokkiin kuulumattomat tuotteet ja palvelut. Arvonnäköveroa maksetaan Suomessa kaikista kulutustuotteista ja -palveluista. (Jokinen & Klemola & Takalo 2015, 263.) Kausiveron piiriin kuuluvat työnantajan maksut pitävät sisällään sosiaaliturvamaksun, tapaturmavakuutusmaksun, työntekijän työttömyys- ja eläkevakuutusmaksut sekä työnantajan ennakkopidätyksen. (Jokinen & Klemola & Takalo 2015, 308)

Kausiveron lisäksi verohallinto lähettää yritykselle ennakkoverotuspäätöksen, joka koostuu ennakkoon arvioidusta yrityksen tuloksesta. Arvioidun tuloksen on täsmättävä toteutunutta tulosta, ja siitä voidaan tarpeen mukaan täydentää. Jälkeenpäin täydennetyt ennakkoveron täydennyksiä kutsutaan jäännösveroksi. Riippuen ennakkoveron suuruudesta, sitä voidaan maksaa joko kuukausittain tai harvemmin. (Verohallinto 2016.)

Lisäksi osakeyhtiö on velvollinen antamaan vuosittain veroilmoituksen, työnantajan vuosi-ilmoituksen sekä raportoimaan maksettujen osinkojen määrä. Veroilmoitus on tehtävä neljän kuukauden sisällä tilikauden päättymisestä. Työnantajamaksujen vuosi-ilmoitus annetaan palkkavuotta seuraavan tammikuun loppuun mennessä. Osinkovero maksetaan osingonmaksua seuraavana kuukautena. (Verohallinto 2016.)

2.2 Tilitoimiston rooli yrityksen verotuksessa

Tilitoimistojen palveluissa noudatetaan tilitoimistoalan yleisiä sopimusehtoja. Ulkoistetussa taloushallinnossa kirjanpitäjä toimii viestinvälittäjänä yrityksen ja viranomaisten välillä. Yrittäjällä voi olla merkittävästi vähemmän ymmärrystä taloushallinnosta ulkoiseen kirjanpitäjään nähden, joten tilitoimiston rooli yksittäisen yrityksen verotuksessa on merkittävä. Asiakasyritys toimittaa kirjanpitäjälle riittävän perusteelliset aineistot, jonka perusteella kuukausittainen kirjanpito sekä kausittaiset ilmoitukset luodaan. Kirjanpitäjän vastuihin kuuluu tehdä kirjanpidosta todenmukainen ja ilmoittaa yrityksen vaadittavat kausittaiset tiedot ajallaan eteenpäin. Tilitoimisto on vastuussa asiakkaan kanssa laaditussa palvelusopimuksessa sovitusta ilmoituksista. (YSE KL2004.)

Tilitoimistossa kirjanpitäjä toimii palveluksessa yrittäjälle, ja näin ollen noudattaa yrityksen toimeksiantoa kirjanpito- ja osakeyhtiölakien rajoissa. Tällöin kirjanpitäjän kuuluu ottaa huomioon toimeksiantajan ohjeistuksia esimerkiksi kulutilien luonteesta, mutta kuitenkin tulee noudattaa yrittäjän käskyjä sokeasti lakeja huomioimatta. Kirjanpitäjällä katsotaan olevan asiantuntijallinen asema, jonka vuoksi tällä on velvollisuus ohjeistaa asiakasyritystä tarvittaessa erilaisissa epäselvyytilanteissa. Asiakkaan katsotaan olevan niin sanotusti aina ensisijaisesti oikeassa, mutta epäkohdissa kirjanpitäjän tulee informoida asian korjaamisesta. Tällaisia voivat olla muun muassa vääränlaisten kulujen vähentäminen yritystoiminnassa tai joidenkin maksujen puuttuminen. (YSE KL2004.)

Vaikka ulkoisessa taloushallinnossa yritys ulkoistaa viranomaisilmoitusten tekemisen fyysisesti kirjanpitäjälle, on kuitenkin lopullinen vastuu maksujen täytäntöönpanosta yrittäjällä. Tilitoimiston velvollisuudet päättyvät kirjanpidon lainmukaisuuteen ja todenmukaisiin ilmoituksiin saatujen aineistojen valossa.

3 Harmaa talous

Suomessa harmaalla taloudella tarkoitetaan talousrikoksiin luokiteltavaa lainvastaista toimintaa, joka edellyttää osakeyhtiölain velvollisuuksien rikkomista. Toiminta käsittää vain yritysten tai muun organisaatiotoiminnan yhteydessä tapahtuvat rikkeet. Harmaa talous kohdistuu pääasiallisesti valtion varoihin eli veroihin, sosiaalivakuutuksiin, tullimaksuihin tai muihin valtioiden tukiin. Sen pyrkimyksenä on selkeästi lainvastaisin keinoin oman edun tavoitteleminen. Harmaan talouden rikoksia ovat muun muassa:

- verorikokset; veropetos & verorikkomus
- työeläkevakuutusmaksupetos
- tulliselvitysrikokset
- kirjanpitorikokset
- rekisterimerkintärikokset
- velallisen rikokset; velallisen epärehellisyys & velallisen petos. (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015.)

Harmaan talouden haitat ovat merkittävät koko yhteiskunnalle. Verohallinnon mukaan sen seurauksena valtiolta jää saamatta verotuloja miljoonien eurojen edestä vuosittain. Vuonna 2015 verohallinnon raportin mukaan suomalaiset yritykset jättivät ilmoittamatta 444 miljoonan euron edestä tuloja. Verohallinnon tekemät rikosilmoitukset talousrikoksista ovat olleet tasaisessa nousussa vuodesta 2010 lähtien. Harmaan talouden selvitysyksikön mukaan riskialojen, kuten rakennus- ja ravintolatoimialojen verovelat ovat jopa 100 miljoonaa euroa suuremmat kuin kaksi vuotta sitten. Erityisesti peitellyt osingonjaot ovat kasvaneet muita tekolajeja enemmän. Tutkimuksen perusteella talouden laskusuhdanteella on merkitystä lisääntyneeseen harmaaseen talouteen. Lisäksi harmaa talous vääristää yritysten välistä kilpailutilannetta pakottamalla lakeja noudattavat yritykset maksamaan kulut heidän puolestaan. (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015).

Tässä opinnäytetyössä keskitymme pelkästään sellaisiin rikoksiin, joita ulkoinen kirjanpitäjä pystyy tunnistamaan yrityksen luvuista päältäpäin. Tällaisia ovat verorikokset sekä niiden liitännäisrikokset, kuten velallisen rikokset. Tulli- tai rekisterimerkintärikokset eivät kuulu kirjanpitäjän vastuualueisiin.

3.1 Veropetos

Vuonna 2015 poliisille saapuneista talousrikosilmoituksesta jopa 56,7% koski veropetoksia. Verorikollisuus on yksi haastavimmista rikollisuuden lajikkeista tutkia, sillä sen tunnistaminen ei ole yksiselitteistä. Oleellisinta veropetokseen syyllistyvällä katsotaan kuitenkin olevan tarkoituksenmukainen pyrkimys verotuksellisiin hyötyihin velkojien, yrityksen sisäisten henkilöiden tai muiden ulkopuolisten toimijoiden kustannuksella. (Verohallinto valvontatilastoja 2015.)

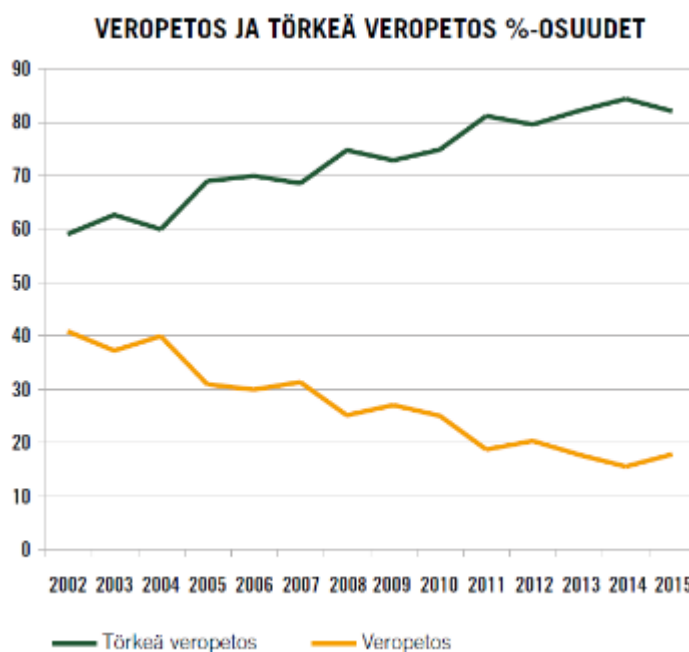
Verorikokset eroavat tyypillisistä rikoksista sillä, että ollakseen rangaistavia, rikoksen tavoitteen ei tarvitse olla toteutunut. Veropetos on seurausrikos, mikä tarkoittaa sitä, että rangaistuksen perusteeksi riittää pelkkä vaara rikoksen tarkoittamaan seuraamukseen. Verovelvollinen voidaan tuomita syylliseksi pelkästään suunnitelmasta tai todistetusta aikomuksesta tehdä toimia, jotka olisivat onnistuessaan johtaneet aiheettomaan veron perusteen vähentymiseen. (Lahti & Koponen 2007, 183).

Vältyäkseen veron maksamiselta rikoksen suorittaja antaa viranomaisille virheellisiä tietoja. Tällöin viranomaisille voidaan ilmoittaa esimerkiksi todellista pienempiä tuloja tai maksettujen palkkojen määriä sekä suurempia ostoja. Virheellinen informaatio voidaan toimittaa eteenpäin joko kirjallisena tai suullisena. Oleellista väärän tiedon antamisessa kuitenkin on, että se annetaan eteenpäin henkilölle tai taholle, joka on päättävässä roolissa yrityksen verotuksen kannalta. Tällaisia ovat esimerkiksi verotarkastajat tai verovalmistelijat. Rikokseksi ei mielletä tilannetta, jossa yrittäjä antaa virheellisiä tietoja muille tahoille, kuten esimerkiksi sijoittajille. Väärän informaation lisäksi veropetoksen voi tehdä salaamalla tietoja tai passiivisesti laiminlyömällä ilmoitusvelvollisuutta sekä säädettyjä maksuja. (Lahti & Koponen 2007, 201).

Rikoslain 29 luvun mukaan teko voidaan luokitella rikokseksi vasta kun voidaan selkeästi todistaa tekijän tietoisuus tapahtuman laittomuudesta. Koska veropetoksen suorittaminen vaatii jatkuvaa asian tiedostamista ja virheellisen tiedon ylläpitämistä, rikoksentekoaika ei ole yksi tietty päivämäärä tai tapahtuma vaan kokonaisuus, jolloin lainvastaista toimintaa on harjoitettu. Mikäli kyseistä toimintaa on harjoitettu esimerkiksi kolmen tilikauden ajan, rikoksentekoaika on ollut ensimmäisen tilikauden alusta kolmannen tilikauden loppuun. (Salminen 1998, 15).

3.2 Törkeä veropetos

Veropetos määritellään lajiltaan törkeäksi kun sen seurauksena pyritään saavuttamaan merkittävää rahallista hyötyä. Rikoslaki ei luokittele pykälissään tälle tiettyä rahamääräistä summaa, vaan raja on harkinnanvarainen ja suhteutettavissa yrityksen liikevaihtoon ja omaisuuteen. Keskimääräisesti teko luokitellaan törkeäksi veropetokseksi, kun hyöty on vähintään noin 15 000-20 00 euroa. Teon törkeyttä lisäävät toiminnan peittämiseksi toteutetut järjestelyt. Mitä useammalle osapuolelle ja viranomaiselle tietoja on vääristelty, sitä suunnitelmallisempi teko on ollut. Törkeästä veropetoksesta voi saada pahimmillaan neljän vuoden vankeustuomion. (Talousrikos 2015.)

Kuvio 1: Veropetosten prosenttiosuudet (Harmaan talouden selvitys-
yksikkö 2015)

Kuviosta 1 voidaan havaita törkeiden veropetoksien osuus petoksista. Muiden kuin törkeiden veropetosten osuus on ollut tasaisessa laskussa vuodesta 2002 alkaen. Kuvaimesta voidaan havaita, että petoksia tekevät yritykset ovat siirtyneet tekemään niitä huolella. Suunnitelmallisuus ja törkeä tekemuoto ovat yleistyneet merkittävästi, törkeiden veropetosten ollessa yli 80% veropetoslajikkeista. (Harmaan talouden selvitysüksikkö 2015.)

3.3 Passiivinen veropetos

Passiivinen veropetos tarkoittaa ilmoitusvelvollisuuden tietojen raportoimatta jättämistä, mikä vaikuttaa veron määräytymiseen alentavasti. Passiivisessa veropetoksessa tekijä ei välitä vääristeltyä informaatiota eteenpäin viranomaisille, vaan yksinkertaisesti jättää tarvittavat tiedot ilmoittamatta. Kyseisessä veropetoksessa verovelvollinen voi jättää esimerkiksi kuusi-veroilmoituksen tekemättä, ja näin ollen välttyä kuukauden arvonlisäveron eteenpäin tilittämiseltä. (Lahti & Koponen 2007, 210.)

Unohduksesta johtunutta laiminlyöntiä ei kuitenkaan katsota rikokseksi. Rikostutkinnassa lopulta arvioidaan, onko teko unohdus vai tahallinen. KKO:n päätöksen (2007:102) mukaan yrittäjä, joka oli jättänyt neljänä vuotena peräkkäin ilmoittamatta osan tuloistaan veroilmoituksessa, oli luokiteltu rikolliseen toimintaan osallistuneeksi. Passiivisessa veropetoksessa rikoksen ajankohta alkaa päivämäärästä, jolloin ilmoite olisi tullut viimeistään suorittaa (Lahti & Koponen 2007, 181).

3.4 Verorikkomus

Verorikkomus on veropetoksen lievempi alalaji, jonka kautta tavoiteltu hyöty yritykselle on ollut pienempi. Verorikkomuksen kriteerit täyttäessään yritys on maksukykyinen, mutta laiminlyö oma-aloitteisia maksuja hyötymistarkoituksessa. Verorikkomukseen ei siis voi syyllistyä selvitystilassa oleva yritys. Tällainen tunnusmerkistö voi täytyä esimerkiksi tilikauden vaihteessa, kun verovelvollinen pyrkii järjestelyillään muuntelemaan tilikauden tulosta jättämällä maksuja maksamatta. (Lahti & Koponen 2007, 223-224)

Verorikkomuksen suorittaja on yrityksessä oleellisessa päätäntävällässä ja vastuussa yrityksen maksuvaroista. Syyllisen päämääränä ei ole väärin tietojen antaminen tai verovelvollisuuden salaaminen, eikä toiminta ole yhtä johdonmukaista suhteessa veropetoksiin. Verorikkomukseksi ei luetella maksujen unohtamista, joka on pikaisesti korjattu. Tällaisissa tapauksissa seurauksena toimii useimmiten pelkkä veronkorotus. (Lahti & Koponen 2007, 223-224.)

4 Tekotavat

Tässä kappaleessa tarkastelemme erilaisia tapoja, joilla veropetoksia on tehty. Tavat on valittu Harmaan talouden selvitysyksikön valvontatilastojen yleisimpien tekotapojen perusteella. Verohallinnon valvontatilastojen taulukon mukaan vuonna 2015 (Kuvio 2) suurin paljastetun harmaan talouden osuus ovat olleet ohimyynti, pimeät palkat sekä peiteltyt osingot.

Muita verohallinnon mainitsemia yleisiä tekoja ovat kuittikauppa sekä omaisuuden hävittämisellä konkurssiin haketus. Edellä mainitut tavat on valittu sillä edellytyksellä, että ulkoisen kirjanpitäjän on mahdollista tunnistaa ne. Jokaisesta tavasta on kuvattu käytännön esimerkki, jossa korkein oikeus on antanut rikoksesta arvion ja rangaistuksen.

HARMAAN TALOUDEN TARKASTUKSET

	2013	2014	2015
Verotarkastuksia	3 362	4 666	4 589
Tarkastetuista harmaita yrityksiä	688	713	1 041
Paljastettu harmaa talous milj. €			
- mustia palkkoja	51	89	75
- puuttuvaa myyntiä (sis. alv)	64	68	59
- peiteltyä osinkoa yhtiöille	7	8	27
- peiteltyä osinkoa osakkaille	28	27	47
Maksuunpanoesitykset veroa milj. €			
- ennakkoperintä	17	12	12
- arvonlisävero	20	13	17
- välittömät verot	29	31	29
Yhteensä	61	66	58
Vääränsisältöisiä tositteita kirjanpidossa			
- tositteiden lukumäärä	11 486	4 052	5 930
- tositteiden arvo milj. €	81	38	34

Kuvio 2: Harmaan talouden tarkastukset (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015)

4.1 Pimeät palkat

Toisinkin henkilöyhtiöissä, osakeyhtiöissä ei ole mahdollista nostaa yrityksestä palkkaa yksityisinä tilinsiirtoina. Maksetuista palkoista, päivärahoista sekä muista etuuksista pidetään kirjaa ja ne ilmoitetaan vuosittain viranomaisille. Kuukausittaisista palkoista tulee tilittää verotajalle työnantajan ennakkopidätys, sekä sosiaalimaksut. (Verohallinto 2016) Ennakkopidätyksen lisäksi työnantaja maksaa työntekijöistä muita sivukuluja noin 25 prosenttia.

Pimeän palkanmaksun pyrkimyksenä on maksaa työntekijöille palkkaa tavalla, jolla vältetään niistä koituvien työnantajavelvoitteiden eteenpäin maksaminen. Yritys ottaa palvelukseensa työntekijöitä, joiden palkka on täysin tai osittain pimeää. Maksut peitetään tekaistuilla kuitteilla tai viemällä ne kassan kautta. Yrityksen maksaessa pimeitä palkkoja rikosentekoaikojaksi ei lasketa palkanmaksupäivästä vaan rikos alkaa siitä päivästä, johon mennessä viranomaisille on jätetty ilmoitus virheellisillä palkkatiedoilla.

Esimerkitapaus KKO:2013:93

- Yritys X:n toimitusjohtaja Antti oli maksanut työntekijöilleen pimeitä palkkoja vuosina 2003-2008 yhteensä 1,2 miljoonan euron edestä naamioiden palkanmaksut tekaistuilla tositteilla kirjanpitoon. Toiminnan seurauksena yritys X oli jättänyt maksamatta 800 000 euron arvosta työnantajamaksuja sekä 60 000 euroa työeläkemaksuja. Menetelmä tulkittiin suunnitelmalliseksi, ja Antti tuomittiin yhdessä kirjanpitorikoksen ja törkeän veropetoksen seurauksena neljäksi vuodeksi vankeuteen.

4.2 Peitelty osingonjako

Peitelty osingonjako kuuluu osittain samaan kategoriaan kuin pimeä palkanmaksu. Listaamattomassa osakeyhtiössä osingoista maksettava vero on 7,5 prosenttia, kun maksettujen osinkojen määrä on alle kahdeksan prosenttia tilikauden jakokelpoisista voittovaroista. Kun osinkojen määrä ylittää kahdeksan prosentin, maksusta 75 prosenttia on verovapaata tuloa ja 25 verotettavaa (Verohallinto 2016). Peiteltyyn osingonjaon perimmäisenä tavoitteena on pyrkiä siirtämään yrityksestä omaisuutta verottomana ulos. Omaisuus voi yrityksestä riippuen olla va- luutua, kalustoa tai palveluita (Salminen 1998, 331).

Usein peitelty osingonjako ilmenee osakkaalle maksettuna rahasummana, joka ei perustu to- delliseen työnpanokseen. Tällöin esimerkiksi voidaan maksaa täyttä kuukausipalkkaa osak- kaalle, joka työskentelee vain pari päivää kuukaudesta yrityksessä. Ulkoisen kirjanpitäjän voi olla mahdotonta tunnistaa palkan suhde tehtyjen työtuntien määrään. Pääsääntönä kuitenkin on, että kaikki osakkaille maksetut palkat, joita ei käsitellä kirjanpidossa palkanlaskennan kautta, voidaan luokitella peiteltyksi osingoksi. (Siikarla 2007, 81.)

Peiteltyt osingot voidaan myös havaita osakkaalle myönnettyinä lainoina, joita ei ole ollut tar- koitus maksaa takaisin. Osakeyhtiön on luvallista lainata osakkaalle rahaa, mutta tällöin on oltava tarkkoja rahan siirron tarkoituksesta. Lainan ehtojen täyttymiseksi lainalle tulee olla tiedossa lainan tarkoitus ja sen takaisinmaksuaikataulu. Mikäli summa on suurempi, tulee siinä olla mukana myös mahdollinen korko sekä muut ehdot. (Lahti & Koponen 2007, 92-93.)

Peiteltyä osingonjakoa voi olla myös ostettu palvelu, joka on virheellisin perustein ilmoitettu yrityksen virkistys-, edustus, tai muuksi kuluksi. Kirjanpitäjän ollessa yrityksen ulkoinen on helppoa nimetä vapaa-ajan ravintolakuitti kokouskuluksi tai junalippu työmatkaksi. VML 29:n pykälän 1 momentin mukaan peitetty osinko voi olla myös osakkaalle maksettua ylisuurta

palkkaa tai palkkiota, joka poikkeaa tavallisesta tasosta tai taseen mukaisesta maksukyvyystä. Kyseisessä tapauksessa hyödykkeen määrä on oltava poikkeava esimerkiksi muusta henkilökunnasta. Mikäli koko henkilökunnalle maksetaan suhteellisesti samanlainen suorite, peitelty osingon kriteerit eivät täyty. Pimeän osingon saajana voi olla myös yrityksen osakkaan lisäksi tämän puoliso tai muu omainen. (Verohallinto 2016.)

Esimerkitapaus KKO:2005:68

- A nosti omasta osakeyhtiöstään itselleen varoja, ja kirjasi ne A:lle annetuksi osakslainaksi. Tutkinnassa kävi ilmi, että lainoja ei ollut tarkoitettu maksaa takaisin ja niiden pyrkimyksenä oli palkan sivukulujen välttäminen. A:n katsottiin syyllistyneen velallisen rikokseen.

4.3 Kuittikauppa

Erityisesti rakennusalalla yleistyneellä kuittikaupalla tarkoitetaan pelkkiin tositteisiin perustuva kauppaa. Kauppa on näennäisesti kirjattu joko ostoiksi tai myynniksi, mutta todellisuudessa tositteissa mainittua hyödykettä osapuolten välillä ei vaihdu. Kuittikauppaa voidaan harjoittaa esimerkiksi välttyäkseen veromaksuilta aiheuttamalla verottajalle virheellisiä tietoja arvonlisäveroissa tai tuloveroissa. Kaupalla voidaan myös pyrkiä peittämään pimeitä palkkoja. Vaihdon idea on, että yritys saa siirrettyä varoja ulos yrityksestä verottomasti. Kauppa vaatii aina kaksi osapuolta. (Kankaanranta & Muttilainen 2010, 17.)

Esimerkissä kuittikaupasta yritys A laskuttaa yritys B:ltä 10 000 euroa. Kaupan taustana on, että A ja B ovat tehneet sopimuksen, jossa B saa ostosta verohyötyä omassa arvonlisäverotuksessaan. Kun yritys B on maksanut laskun on sovittu, että A saa pitää maksusta 10% itsellään palkkiona. Tämän jälkeen A siirtää rahat takaisin B:lle yksityistilien kautta. Kun kulut on virheellisesti kirjattu suuremmaksi, B:n arvonlisämaksuperusteet pienenevät. (Kankaanranta & Muttilainen 2010, 17.) Oheisessa tapahtumassa B:n menot ovat 10 000 euroa todellista suuremmat, jota maksettavan arvonlisäveron peruste pienenee.

Esimerkitapaus KKO:2008:32

- Yritys A Oy:n edustaja oli tekaissut yritykseensä 120000 markan arvoisen laskun, joka alensi yrityksen verotettavan tuloksen määräytymistä. Edustaja määrättiin rangaistukseen törkeästä veropetoksesta.

4.4 Ohimynti

Ohimynti on tyypillinen veronkiertomenetelmä erityisesti yrityksissä, joissa otetaan vastaan maksuja asiakkailta käteisenä. Ohimynti tarkoittaa tilannetta, jossa maksusuoritus otetaan vastaan, mutta jätetään kirjaamatta kassaan ja sitä kautta ilmoittamatta verottajalle tai kirjanpitäjälle. Piilotettuja varoja ei kirjata kassakirjaan, ja ne otetaan omaan käyttöön. (Salminen 1998, 117.)

Ulkoisen kirjanpitäjän voi olla vaikea tunnistaa ohimyntiä, sillä sitä harvoin talletetaan yrityksen virallisille pankkitileille. Mikäli näin kuitenkin tapahtuu, suoritukset voi olla naamioituna yrittäjän suuriksi yksityissijoituksiksi. Ohimyntiä voidaan epäillä, kun yrittäjän tuotteiden hinta on merkittävän paljon alhaisempi markkinatasoa. Tämä voi olla vihje siitä, että hinnat ovat alhaisia koska yrittäjä ei maksa niistä arvonlisäveroa. Tämän seurauksena tuotteilla on hyvin alhainen kate ja liiketoiminnan tulos paperilla on heikko. Katteen heilahtelua on myös hyvä tarkkailla. (Salminen 1998, 118.)

Esimerkitapaus KKO:2011:93

- Yritys X:n vastuhenkilö Pekka oli vuosina 1999-2005 ohjannut yrityksen myyntituloja omalle pankkitililleen yhteensä 290 079,12 euroa välttämällä järjestelyllä 71 878,06 euron veronmaksun. Pekalle ohjattuja myyntituloja ei kirjattu yrityksen saataviksi, eikä hän ilmoittanut niitä tuloiksi omassa henkilökohtaisessa verotuksessaan. Tapauksen katsottiin vaativan tekijältä erillistä päätöstä jokaiseen ohimyntikirjaukseen. Pekka tuomittiin törkeästä veropetoksesta kahden vuoden ehdolliseen vankeuteen.

5 Kirjanpitäjän vastuu rikostapauksissa

Rikosoikeudellisen vastuun määrittäminen veropetoksissa on ongelmallista. Erityistä veronkierrossa verrattuna muihin rikostyyppeihin on se, että rikos voidaan siirtää kokonaan sivullisten henkilöiden suoritettavaksi (Salminen 1998, 15). Vääristyneen tiedon eteenpäin raportointiseksi, veronkiertoa harjoittava osakas joutuu valehtelemaan usealle henkilölle matkan varrella aina tilintarkastukseen saakka. Petoksen ilmaantuessa onkin tarpeellista voida osoittaa osapuolien tietoisuus asiaan osallistumisesta, jotta heidät voitaisiin tuomita toimineen rikollisesti (Salminen 1998, 31).

Ensisijaisesti rikoksen tekijäksi katsotaan henkilö, joka harjoittaa tosiallista päätösvaltaa yrityksessä. Vastuun kohdentaminen muuttuu kuitenkin haasteelliseksi siinä kohtaa, kun yrityksessä on useita osakkaita ja petoksen peittelemiseksi käytetään useampaa toimihenkilöä, kuten yrityksen muita työntekijöitä, kirjanpitäjiä ja tilintarkastajia. Mikäli yrityksessä on samanarvoisia, yhtä suurta päätösvaltaa harjoittavia osakkaita, rikostilanteessa katsotaan molempien osallistuneen toimintaan. (Salminen 1998, 116.)

Kirjanpitäjän rooli veropetostapauksissa on oleellinen, sillä ilman virheellistä tai puutteellista tietoa kirjanpidossa veropetosta ei olisi mahdollista tehdä. Tällöin useassa tapauksessa veropetokseen liittyy myös kirjanpitorikoksia. Mikäli kirjanpito puuttuu kokonaan, todistusaineistoa rikokselle on lähes mahdotonta löytää (Salminen 1998, 123). Rikostapauksissa kirjanpitoaineisto on keskeisin osa todistusaineistoa. Rikkeen havaitsemisen jälkeen tarvittava näyttö petokselle hankitaan kirjanpidon tositteista. Kirjanpitäjä ei kuitenkaan automaattisesti ole yhdistettävissä kirjanpitorikokseen aineiston puuttuessa tai sen ollessa virheellinen. Veropetos on yksi harvoista rikosmuodoista, joka voidaan toteuttaa käyttäen sivullisia henkilöitä. (Lahti & Koponen 2007, 55.)

Mikäli kirjanpitäjänä toimii muu kuin itse kirjanpitovelvollinen eli yrityksen omistaja, lopullinen vastuu kirjanpidon todenmukaisuudesta jää toimitusjohtajalle eli tässä tapauksessa tilitoimiston asiakkaalle (Lahti & Koponen 2007, 66). Tilitoimistossa kirjanpitäjän ensisijainen rooli on suorittaa asiakasyrityksen toimeksiantoa, jättäen todenmukaisuuden lopullisen varmistamisen yrittäjälle. Yrittäjän on pidettävä huolta, että kirjanpitäjälle toimitetaan riittävät, tarvittavat ja aiheelliset aineistot sekä kirjanpitoa että viranomaisilmoituksia varten. Yrittäjälle kuuluu lisäksi myös lopullinen vastuu siitä, että kirjanpidon hänelle kirjanpitäjän toimesta raportoidut taseet sekä tuloslaskelman numerot ovat todellisuutta vastaavia (Taloushallintoliitto 2016).

Vaikka tilitoimiston kirjanpitäjää ei suoranaisesti voida tuomita veropetoksesta, voi tämä saada syytteen avunantajana roolista (RL 30:9 §). Rikoslain mukaan rikoksen avunanto on tahallista rikosta tukevaa toimintaa, mutta myös mahdollista suorittaa myös laiminlyönnillä (RL 5:6 §). Ulkoistetulla kirjanpitäjällä on asiantuntijallinen asema suhteessa yrittäjään. Tämä tarkoittaa sitä, että virheellisten tilanteiden tapahtuessa kirjanpitäjän velvollisuus on ohjeistaa asiakasta tarvittaessa riittävän tiedon saamiseksi. Hovioikeuden päätöksessä 1069, 2003 tilitoimiston kirjanpitäjä tuomittiin rangaistukseen rikoksessa, jossa osakas nostanut yritykseltä merkittäviä summia lainaa. Lainalle ei oltu määritelty takaisinmaksupäivää tai muita lainalle olennaisia ehtoja. Kirjanpitäjä ei huomauttanut asiakastaan aiheesta, ja siten luokiteltiin kirjanpitorikokseksi. (Lahti & Koponen 2007, 66.)

Kirjanpitäjän rooli on asiantuntijallisen asemansa vuoksi ohjeistaa asiakasta, mutta vastuuta asiakkaan maksujen tai ilmoitusten suorittamisesta ei ole. Tilitoimisto voi esimerkiksi huomauttaa asiakastaan puuttuvasta työnantajamaksujen ilmoituksesta, mutta sen vastuulla ei ole saada asiakasta maksamaan kyseisiä suoritteita (YSE KL 2004). Mikäli asiakas ei siitä huolimatta maksa tai ilmoita tapahtumia, tilitoimisto ei maksa tapahtumasta kerääntyviä mahdollisia korkokuluja tai muita seuraamuksia. Tilitoimiston vastuu koostuu ainoastaan välittömistä seurauksista jotka syntyvät, kun asiakkaalle koituu kuluja heidän toiminnansa myöhästymisestä. Näitä voivat olla esimerkiksi verojen korkokulut viivästyneessä kausiveroilmoituksessa silloin, kun asiakkaan kirjanpitoaineisto on toimitettu ajallaan. (Haastattelu 2016.)

6 Kuinka havaitaan ja tuomitaan

Yleinen harmaan talouden tarkastusmenetelmä on verotarkastus. Tarkastuksen pyrkimyksenä on todentaa verohallinnolle ilmoitettuja tietoja, kuten veroilmoitusta, kausiveroilmoitusta tai muita tietoja (Verohallinto 2016). Verohallinnon viranomaiset suorittavat säännöllisesti verotarkastuksia yrityksiin satunnaisotannalla, mutta harmaan talouden selvitysyksikön mukaan tarkastustoimenpiteitä keskitetään erityisesti ennakkoperintärekisteristä poistettuihin yrityksiin. Tällaisissa yrityksissä väärinkäytöksen riski on suuri, sillä useilla syy poistoon on konkurssiin päätyminen tai viranomaismaksujen laiminlyönti. (Harmaan talouden selvitysyksikö 2015.)

Verotarkastuksen lisäksi vihjeen mahdollisen rikoksen tapahtumisesta voivat antaa myös muut yrityksen kanssa tekemisissä olleet osapuolet, kuten tilitoimiston kirjanpitäjät, asiakkaat tai mahdollisesti yrityksen muut työntekijät. Esitutkintalain toisen pykälän mukaan (Esitutkintalaki 805/2011) poliisi tai muu esitutkintaviranomainen on velvoitettu ottamaan ilmoitus vastaan, mikäli mahdollisesti tapahtuneesta rikoksesta on tehty ilmoitus. Esitutkintavelvollisuus on olemassa riippumatta ilmoituksen laadusta, tekijästä tai ilmoittajasta. Oleellista kuitenkin on, että poliisiviranomainen saa ilmoituksesta tarpeeksi tietoa esitutkinnan mahdollistamiseksi.

Tutkinnanjohtaja päättää lopulta erityistilintarkastuksen tai muun todistusaineiston perusteella, täyttääkö ilmoitus rikostutkinnan virallisen kynnyksen (Salminen 1998, 25). Kun rikostutkinta katsotaan aiheelliseksi, tapahtuneesta laaditaan syyttäjää varten esitutkintapöytäkirja, johon syytteen arviointi pohjautuu (Vuorinen 2002, 43). Pöytäkirja laaditaan rikosperusteisella tilintarkastuksella sekä haastatteleamalla asianomistajia ja epäiltyjä. Rikosperusteisen tilintarkastuksen ensisijainen lähde on rikoksen aikainen kirjanpitomateriaali. Esitutkintapöytäkirjan valmistuttua aineisto lähtee syyttäjälle, joka tekee lopullisen arvioinnin rikoksesta.

Verorikoksien tutkiminen on erittäin haasteellista, sillä se vaatii tutkijalta paljon osaamista. Mahdollisen veropetoksen tutkinnan edellytyksenä on tutkijan merkittävä osaaminen kyseiseltä alalta. Tutkijan on oltava tietoinen lain rajavedoista, mutta ymmärrettävä myös yritystoimintaa pystyäkseen arvioimaan rikostutkinnan aineiston lainmukaisuutta. Sen lisäksi, että tutkijalla on oltava mittava vero- ja lakitietämys, täytyy tämän perehtyä syvälle myös itse syytteessä olevan yrityksen toimintaperiaatteisiin ja yritysraenteeseen. (Salminen 1998, 28.)

Suurin osa annetuista rikosilmoituksista tulee verohallinnolta, mutta toisinaan ilmoituksia tulee myös muilta valvontaviranomaisilta. Toisinaan ilmoittajia voivat olla esimerkiksi yrityksen asiakkaat. Tällaisia tapauksia voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa asiakas ei saa kuittia. (Verohallinto valvontatilastoja 2015, 36.)

7 Toimitusjohtajan haastattelu

Toimitusjohtajan haastattelussa (2016) ilmeni, että toisinaan tilitoimiston asiakkaiden intressit lain noudattamisen suhteen kohden saattavat erota tilitoimiston kanssa. Toimitusjohtaja kertookin, että yrityksen elinkaaren aikana he ovatkin joutuneet silloin tällöin irtisanoon asiakkaita havaittuaan epänormaalia käyttäytymistä. Epänormaaliksi käyttäytymiseksi useimmiten lukeutuu aineiston puuttuminen tai kuluksen luonne, joka voi toisinaan olla merkki tietynlaisista väärinkäytösyrittämisistä. Aineistojen puuttuessa kirjanpidosta ei voida saada todennukaista, ja näin ollen kirjanpitoa ei voida jatkaa.

Vuonna 2008 tilitoimisto irtisanoi erään asiakkaansa irti sopimuksestaan puuttuvien tositteiden vuoksi. Yrityksellä oli toimipiste ostoskeskuksessa, jossa heidän toimintansa perustui vaatteiden myyntiin kivijalkamyymälässä. Toiminta oli alkanut muutaman vuotta aiemmin, jolloin he olivat saman tien hakeutuneet yhteistyötilitoimiston asiakkaaksi. Toiminnan alussa kirjanpidon aineisto oli täydellistä, mutta muutaman vuoden kuluttua tositteiden toimittaminen alkoi rakoilla. Osakeyhtiön pankkitilillä oli saapuneita sekä lähetettyjä maksuja, joihin tilitoimisto ei ollut saanut selvennystä asiakkailtaan pyynnöistä huolimatta. Koska asiakas ei pystynyt suorittamaan omia velvollisuuksiaan, tilitoimistolla ei ollut muita mahdollisuuksia kuin irtisanoa heidät.

Vuonna 2012 kävi ilmi, että kyseistä yritystä epäiltiin veronkierrosta. Syyttäjä otti tilitoimistoon yhteyttä pyytäen selvitystä neljän vuoden takaisista pää- ja päiväkirjoista. Irtisanottu yritys oli epäilyksessä ohimyyntistä sekä peittelystä osingonjaosta. Osakeyhtiön historiasta selviää, että se hakeutui pois yritysrekisteristä pian tilitoimistosta irtisanoutumisen jälkeen

toimittuaan alle viisi vuotta. Yrityksen ostot olivat suuret verrattuna liikevaihtoon, ja osakkeille myönnettyt velat useita kymmeniä tuhansia vuodessa ilman takaisinmaksua. Toimitusjohtaja epäilee, että juuri nämä seikat herättivät alun perin verotarkastajan huomion.

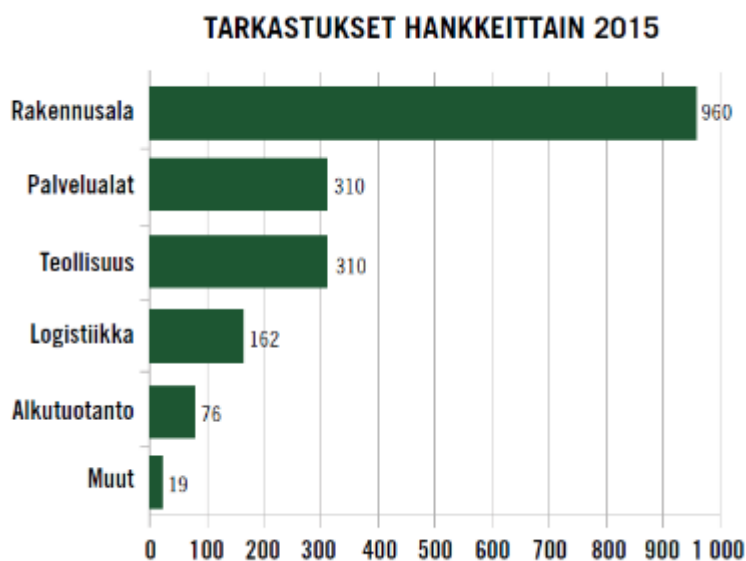
Tilitoimiston kirjanpitäjä joutui oikeusprosessin aikana todistamaan syyttömyytensä asiaan. Rikosoikeudellisen vastuun määrittäminen on pitkä prosessi, jonka pyrkimyksenä on kuulla kaikkia tapahtuman osapuolia. Koska tilitoimisto oli pyrkinyt selvittämään asiakkaansa puuttuvia tapahtumia, ja lopulta irtisanonut asiakkaansa tämän jäädessä toteutumattomaksi, syyttäjä totesi tilitoimiston syyttömäksi tapahtuneeseen. Petoksen suorittanut osakeyhtiö teki tapahtuneesta lopulta selkeän, sillä he eivät yrittäneet valehdella tai peitellä tositteita, vaan jättivät ne vain ilmoittamatta. Tämä teki tilitoimiston linjauksesta helpomman.

8 Mihin kiinnittää huomiota

Aiemmissä kappaleissa käytiin läpi eri veropetosten tekotapoja sekä niiden ominaispiirteitä. Tässä kappaleessa pyrittiin tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin, mihin tunnusmerkkeihin ulkoinen kirjanpitäjä voi kiinnittää huomiota tehdessään asiakasyrityksensä kirjanpitoa. Kappaleessa on hyödynnetty käytännön vinkkejä tilitoimiston johtajan haastattelun perusteella. Esi-merkit tunnusmerkeistä ovat havainnollistavia. Niiden esiintyminen ei suoraviivaisesti merkitse asiakkaan tekemää rikosta, vaan tekojen tahallisuus on tulkinnanvaraista ja tapauskohtaista.

8.1 Riskialat

Tilitoimiston kirjanpitäjänä on oleellista tuntea asiakasyrityksensä, sekä yrityksen toimialan erityispiirteet. On olemassa tiettyjä toimialoja, joilla mahdollisuus väärinkäyttöihin on helpompaa ja veropetoksien esiintyvyys suurempaa. Kirjanpitäjänä on hyödyllistä tunnistaa kyseiset riskialat, ja pitää silmänsä avoinna tehdessä kyseisillä aihealueilla toimivien yritysten kirjanpitoa.

Kuvio 3: Tarkastukset hankkeittain 2015 (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015)

Kuvio 3 kuvaa verohallinnon valvontaviraston tilastoja tehdyistä verotarkastuksista eri yrittäjäaloittain. Kuvion mukaan eniten harmaata taloutta esiintyy rakennus- sekä palvelualoilla. Tämä selittyy sillä, että sen yleisyys on suurempi työvoimaa sekä käteistoimintaa käyttävillä toimialoilla. Rakennusalan lisäksi tällaisia aloja ovat kaudenhoito-, kampaamo-, siivous-, kuljetus-, majoitus- sekä ravintola-alat. (Verohallinto valvontatilastoja 2015.) Maksujen puutteet edellä mainituilla aloilla ovat koskeneet pääasiassa veroja sekä eläkevakuutusmaksuja. Maksujen välttämiseksi riskialan yritykset voivat esimerkiksi jättää kirjaamatta käteismyynnejä, jonka he voivat nostaa itselleen tai työntekijöilleen pimeäksi palkaksi.

8.2 Tunnusmerkit

Toimitusjohtajan (Haastattelu 2016) mukaan tärkein kaikista merkeistä on epäselvien tilanteiden toistuvuus. Ihmiset ovat erehtyviä olentoja, eikä aina voida olettaa, että asiakas tietää miten jokaisessa tilanteessa tulee toimia. Asiakas ostaa tilitoimiston palveluja siksi, että hänen oma osaamisensa tai tietotaitonsa ei riitä itsenäisesti kirjanpidon tekemiseen. On tärkeää pitää silmällä ottaako asiakas opikseen kirjanpitäjän neuvoista, vai laiminlyökö ohjeita tarkoituksenmukaisesti. Unohdus tai virhe ei tee rikolliseksi, mutta selkeä tahallisuus tekee. Edellä mainitut esimerkit ovat yleisimpiä asioita, joihin kirjanpitäjä voi kiinnittää huomiota.

Mikäli asiakasyrityksellä on työntekijöitä, on hyvä pitää säännöllisesti silmällä palkanlaskentaan ilmoitettujen, ja pankkitililtä maksettujen palkkojen suhdetta. Kun palkat lasketaan, ne siirtyvät yrityksen kirjanpidossa palkkojen velkatilille. Kun palkat maksetaan yrityksen pankkitililtä, velkatililtä kuitataan pois maksetut summat. Velkatilin saldo olisi syytä nollaantua jokaisen kuun lopussa, eikä laskettuja palkkoja tulisi jättää maksamatta ilman asiakkaan perusteellista ilmoitusta. Vaihtoehtoisesti palkkoja ei saisi myöskään maksaa enemmän pankkitililtä, kuin niitä on laskettu. Kilometrikorvaukset ja päivärahat tulee aina mennä palkanlaskennan kautta, eikä asiakas saa maksaa niitä omatoimisesti työntekijöilleen. Kyseiset korvaukset kuuluvat palkanlaskennan vuosi-ilmoituksen ilmoitettaviin tietoihin, ja niistä tulee pitää kirjaa. Omatoimisesti maksetut, palkanlaskentaan ilmoittamattomat maksut täyttävät pimeän palkanlaskennan kriteerit kirjanpitäjän näkökulmasta, eikä niiden sivukulujen maksusta ei voida saada varmuutta. (Haastattelu 2016.)

Mikäli yritys ottaa vastaan rahaa käteisellä tai pankkikorteilla, tulee asiakkaalta vastaanottaa kuukausittain kassakirja. Kassakirjasta tulee ilmetä myynnin määrä eriteltynä käteiselle, pankkikorteille sekä luottokorteille. Kassakirjasta tulee ilmetä myös pohjakassan summa, sillä se on olennainen osa yrityksen omaisuuden määrää. Mikäli kassakirjaa ei toimiteta, kirjanpitäjä ei voi tietää myynnin tai omaisuuden todellista määrää, eikä näin ollen tehdä kirjanpidosta todenmukaista. (Haastattelu 2016.)

Yrityksen pankkitililtä lähteviin tai saapuviin, selittämättömiin rahasummiin on syytä kiinnittää erityistä huomiota, sillä toistuessaan ne voivat täyttää peitellyn osingon, pimeiden palkkojen tai jopa ohimyyntin kriteerit. Hyvä nyrkkisääntö on, että osakeyhtiön pankkitilillä ei saisi olla maksutapahtumia, nostoja tai talletuksia, joita ei voida selittää. Jokainen tapahtuma tulisi todentaa joko kuitilla, laskulla tai yrittäjän omalla selvennyksellä aiheesta. Mikäli tilillä ilmaantuu epäselviä maksutapahtumia, tulisi ne ensisijaisesti kirjata selvittelytilille odottamaan tositteita. Tähänkin kuitenkin rajanveto on viisasta. Toisinaan kuitteja vain yksinkertaisesti häviää, mutta hälytyskellojen tulisi soida kuukausittain saman tyyppisten epäselvien maksutapahtumien ilmaantuessa. (Haastattelu 2016.)

Kuittien sisältöjen luonnetta on hyvä pitää silmällä yleisellä tasolla. Ensisijaisesti ajatellaan, että yrittäjä tietää itse parhaiten, mitkä menot kuuluvat yrityksen kuluihin ja mitkä eivät. On olemassa kuitenkin yrittäjiä, joiden tarkoituksena on ikään kuin "testailla" minkälaisia kuluja kirjanpitäjät hyväksyvät ja minkälaisia ei. Kun lauantai-iltana kello kymmenen jälkeen tapahtunutta viinitäyteistä ravintolaillallista kutsutaan yrityspalaveriksi ja nettivaatekaupan tilauksia työvaatteiksi, on kirjanpitäjän hyvä vetää raja siihen mikä on sallittua ja mikä on ilmiselvästi epäsovinnasta yrityksen kuluiksi. Kokouskuluissa on aina oltava kokoukseen osallistuneiden osapuolien nimet, ja matkalipuissa matkan tarkoitus. Epäselvään kuittiin oston kirjaami-

nen helpottaa kirjanpitäjän tulkitsemista kulun luonteesta, ja mahdollistaa tarvittaessa tilin-tarkastuksessa todentamista yrityksen todellisiksi kuluiksi. Toimitusjohtajan mukaan on tärkeää tuntea yrityksen toiminta läpikotaisin, sillä ainoastaan sen avulla on mahdollista varmasti määrittää mikä kuuluu yrityksen kuluiksi ja mikä ei. (Haastattelu 2016.)

Mikäli yritys tekee ja lähettää asiakkailleen toimitettavat laskut itse, tulisi kirjanpitäjän saada niistä kopiot. Laskut tulisi olla kirjanpidossa numerojärjestyksessä siten, että välistä ei puutu numeroita. Ohimyyntin mahdollisuus kasvaa, mikäli välistä puuttuu laskuja, joita ei ole koskaan toimitettu kirjanpitäjälle. Tällöin on mahdollista, että laskun maksuosoitteeksi on määritelty muu kuin yrityksen kirjanpitäjän tiedossa oleva pankkitili. Mikäli lasku on peruttu, tulee siitä voida esittää hyvityslasku kirjanpitoon. (Haastattelu 2016.)

Ohimyyntin tunnistaminen muusta kuin pankkitilille saapuvista selittämättömistä suorituksista voi olla haastavaa ulkoiselle kirjanpitäjälle. Mikäli käteisenä saapunut myynti pimitetään kirjanpitäjältä, siitä ei yleensä jää jälkiä. Käteisen pimittämisen mahdollisuus on kuitenkin suuri, mikäli kiinteää myyntipistettä ylläpitävä yritys ei ilmoita lainkaan vastaanottavansa käteismaksuja. Koska pimeästä mynnistä ei makseta arvonlisäveroja, kyseistä toimintaa harjoittavan yrityksen tuotehinnat saattavat olla merkittävästi yleistä hintatasoa alhaisemmat. Tähän lisätynä puutteellinen varaston inventaario lisää väärinkäyttöjen olemassaolon mahdollisuutta. (Lahti & Koponen 2007, 17.)

8.3 Miten toimia kun huomataan

Toimitusjohtajan mukaan tärkeintä mahdollisessa veronkiertoepäilyssä on asiakkaan kanssa keskusteleminen. Kuten jo teoriaosiossa totesimme, kirjanpitäjällä on asiantuntijallinen asema suhteessa yrittäjään. On erittäin tärkeää pyrkiä ensin henkilökohtaisesti selvittämään yrittäjän kanssa, mistä mahdolliset puutteet kirjanpidossa johtuvat. Toisinaan poikkeama aineistossa saattaa johtua asiakkaan tietämättömyydestä, jolloin kirjanpitäjän velvollisuus on korjata asiakkaan käsitys aiheesta. Asiakasta voidaan aluksi informoida esimerkiksi sähköpostitse tai puhelimitse. Kirjallisesti käyty selvitystyö toimii myös todistusaineistona kirjanpitäjän syyttömyydestä mahdollisissa rikostilanteissa. (Haastattelu 2016.)

Mikäli etäisesti selvittäminen ei toimi, on hyvä pyrkiä sopimaan tapaaminen asiakkaan kanssa kasvotusten. Toimitusjohtaja painottaa, että väärinkäytöksen tulkinta perustuu lain tietämyksen lisäksi pitkälle maalaisjärjen käyttöön ja jopa ihmistuntemukseen. Henkilökohtaisessa tapaamisessa asiakkaan kanssa on pystyttävä tulkitsemaan henkilön käyttäytymistä. Asiatyössä oppii tulkitsemaan erilaisten ihmisten kehonkieltä ja tunnistamaan, milloin ihminen on aito tai epärehellinen.

Mikäli tapaamisista huolimatta asiakas ei pysty toimittamaan tarvittavia aineistoja tai täyttämään kirjanpidon aukkoja, toimitusjohtaja neuvoo tilitoimiston viisaimmaksi teoksi irtisanoa asiakas. Mikäli tilitoimiston intressit on toteuttaa lainmukaista toimintaa, eivät he voi jatkaa puutteellisen aineiston perusteella kirjanpidon tekemistä. Aineiston selvittämättä jättäminen on asiakkaan puolelta palvelusopimuksen rikkomista, mikä oikeuttaa tilitoimistolle sopimuksen purkamisen. (Haastattelu 2016.)

Varsinaista laillista ilmoitusvelvollisuutta poliisille tilitoimistoilla ei ole, joten toimisto on tehnyt tarvittavansa irtisanoessaan asiakkaan. Toimitusjohtajan haastattelusta voidaan tulkita, että tilitoimistot eivät mielellään ilmoita epäilyistään eteenpäin viranomaisille. Liiallinen epäily kirjanpidon tekovaiheessa tai irtisanoessa voi närkästyttää asiakasta. Turha epäily voi johtaa hyvien ja luotettavien asiakkaiden menettämiseen. Lehtosuo mukaan kirjanpitäjän onkin hyvä olla "ammatillisesti skeptinen", mutta yleisesti ottaen luottavainen asiakkaaseen. (Lehtosuo 2004, 92.)

9 Johtopäätökset

Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että tämänhetkinen lainsäädäntö keskittyy lisäämään verotarkastuksia ja koventamaan rikosten rangaistuksia, jättäen kuitenkin huomioimatta yhden rikosprosessin tärkeimmistä näkökulmista. Verotarkastuksien rooli on tunnistaa jo tapahtuneet peitokset. Tarkastellessa korkeimman oikeuden päätöksiä rikostapauksista voidaan havaita, että rikoksen tullessa ilmi, on se ehtinyt jo tapahtua useita vuosia sitten. Pahimmassa tapauksessa rikollinen toiminta on voitu aloittaa jo vuosikymmen sitten. Koska kirjanpitomateriaalin säilytysvelvollisuus on rajallinen, liian myöhään havaittuja väärinkäytöksiä on mahdotonta tutkia.

Kirjanpitäjät ovat lähes ainoita henkilöitä, jotka ovat reaalisesti ajan tasalla toiminnan talouden tilanteesta. Tästä syystä juuri tilitoimiston kirjanpitäjällä on merkittävä rooli väärinkäytösten ehkäisemissä. Tutkimuksen edetessä ilmeni, että on olemassa erittäin vähän ellei juuri mitään tietoa siitä, kuinka yksittäinen kirjanpitäjä pystyy havaitsemaan ja ehkäisemään harmaata taloutta. Vaikka rikosten tutkimiseen on alettu käyttämään enemmän aikaa, tuntuu sanan veronkierto olevan kuitenkin vielä tabu yritysmaailmassa.

Tutkimuksen lähestyessä loppuaan tuli selväksi, että aiheena verorikollisuus on arka yritykselle kuin yritykselle. Kun yrityksen nimen yhteyteen aletaan liittää sana veropetos, tarkoittaa se useimmiten yrityksen liiketoiminnan lopun alkua. Leimautumisella on niin suuri vaiku-

tus, etteivät muutkaan sidosryhmäryitykset, kuten tilitoimistot, halua tulla yhdistetyksi tapauksiin. Haastattelusta tulee vaikutelma, että väärinkäytösten sattuessa tilitoimistotkaan eivät ensisijaisesti ole halukkaita ottamaan vastuuta asian eteenpäin viemisessä. Päällimmäisenä asenteena talousrikoksien suhteen nousee asenne tapauksien unohtamisesta sen sijaan, että ongelmalle pyrittäisiin saamaan aikaan muutosta.

Yleinen välttelevä suhtautuminen ja aihealueen arkaluontoisuuden syy piilee pitkälle rikostyyppin vaikeasta tunnistettavuudesta, mihin viittaavat sekä teoreettisen että haastattelun tulokset. On vaikeaa määritellä rikollisuuden ja huolimattomuuden ero, eikä selvän rikostapauksen tunnistettuakaan ole aina selvää, kuka on vastuussa teoista. Kirjanpitäjän haluttomuudella ottaa vastuuta verorikostapauksien tunnistamisessa voi olla tekemistä tietämättömyyden kanssa. Tradenomiopintojeni tai taloushallinnon työkokemukseni aikana törmäsin aiheeseen hyvin harvoin ja silloinkin erittäin pintapuolisesti. Oma kokemukseni on, että oppitunneilla asiasta ei keskustella ja yritysmaailmassa aiheesta vaietaan. Jotta useampi alalla toimiva ammattilainen saisi varmuutta verorikosten tulkintaan, tulisi aiheesta keskustella avoimemmin. Opastus laillisen ja laittoman rajan määrittelystä olisi hyödyllistä ottaa osaksi uuden työntekijän perehdytystä tilitoimistoissa.

Veronkierto on vaikea tunnistaa siksi, että sen tulkinnessa on käytettävä paljon vapaata pohdintaa ja tilannetajua. Sekä tutkimuksen teoreettisen että empiirisen osion tuloksissa havaitaan, että jokainen tapaus on tulkittava tilannekohtaisesti. Arvioidessa teon laillisuutta tulee tulkita tapahtumien toistuvuutta, tarkoituksenmukaisuutta ja joskus jopa ihmisen elekieltä. Tunnistaminen vaatii kirjanpitäjältä rutiininomaisen työn ulkopuolista panostusta, joka vaatii tarkkaavaisuutta ja kykyä kiinnittää huomiota pieniin yksityiskohtiin. Verorikos on vaikea tunnistaa, ja huolimattomuudessaan kirjanpitäjä voi osallistua siihen lähes tietämättään. Tietämättään veropetokseen osallistuminen edellyttää kirjanpitäjältä tarvittavan tietotaidon puuttumista, ja on korjattavissa tarpeellisella perehdytyksellä. Esimerkiksi passiivisen veropetoksen kriteerit voivat täytyä ilman merkittäviä väärinkäytösaikaita.

Tutkimustuloksien mukaan viime vuosina on alettu suorittamaan enemmän verotarkastuksia kuin aiempina vuosina, mikä korreloi suoraan todettujen verorikosten määrän kanssa. Tästä voitaisiin päätellä, että mitä enemmän aihetta tutkitaan, sitä enemmän rikoksia löytyy. Koska tarkastusten lukumäärä ei ole pysynyt vakiona vuodesta toiseen, on siis epäselvää mikä rikoksien suhde verrattuna aiempiin vuosiin on todellisuudessa. Mikäli verontarkastajien lisäksi tilitoimistojen kirjanpitäjät alkaisivat kiinnittää huomiota asiakkaidensa veromenettelyihin, on todennäköistä, että todettujen verorikosten määrä kasvaisi entisestään. Tällöin tilitoimiston rooli veronkierron tunnistamisessa voisi olla näennäisesti käänteinen lisäämällä tietoon tulleita väärinkäytöksiä. Verorikosten yleisimmän tunnusmerkin ollessa toistuvuus, rikolliset jatkavat toimintaansa usean tilikauden ajan tai niin pitkään, että jäävät kiinni aiheesta. Mikäli

rikokset tunnistettaisiin ajoissa, saataisiin kierre katkaistua ennen kuin petos muuttuu lajiltaan törkeäksi tai aiheuttaisi valtiolle useiden miljoonien lisätappioita.

Teorian ja empiirisen tutkimuksen pohjalta onnistuttiin luomaan yrityksen ulkoiselle kirjanpitäjälle ohje, jonka avulla pystytään pitämään silmällä mahdollisia väärinkäytötilanteita tilitoimistosta käsin. Ohje on tarkoitettu kirjanpitäjälle, jolla on jo tarvittava taitotaso ja ymmärrys perustason kirjanpitoon. Ohjeen tarkoituksena on toimia tiivisteltynä tietopakettina esimerkiksi perehdytys- tai koulutustilanteessa. Aihealueet koostuvat pääkohdista, joihin kirjanpitäjän on hyvä kiinnittää huomiota.

Koska verorikosten tulkinnassa on käytettävä paljon vapaamuotoista tulkintaa ja tilannetajua, ohjeen tarkoituksena on toimia vain perustietopohjana, jota käytetään pohjustuksena itsenäiseen arviointiin. Lopullinen päätös yritystoiminnan laillisuudesta tai laittomuudesta syntyy asiakkaan kanssa kommunikoinnin ja tilanteen mukaan. Jokainen tilitoimisto sekä heidän asiakasyrityksensä ovat erilaisia.

Lähteet:

Jokinen, M. & Klemola, A. & Takatalo T. 2015. Käytännön Arvonlisäverotus. Bookwell Oy, Porvoo.

Kankaanranta, T. & Muttilainen, V. 2010. Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Tampereen yliopistopaino.

Lahti, R. & Koponen, P. 2007. Talousrikokset. 2. painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Vajaakoski 2007.

Lehtosuo, K. Väärinkäytösten torjunta. 2. painos. Gummerus Kirjapaino Oy, jyvaskylä 2004.

Salminen, M. 1998. Velallisen rikos. Wsoy. Porvoo.

Siikarla, P. 2007. Uusi osakeyhtiölaki & verosuunnittelu. 1. painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Vuorinen, S. 2002. Talousrikosten tutkinta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 184. Helsinki

Verohallinto 2015. Harmaan talouden valvontatilastoja. Luettavissa:

[https://www.google.com/fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwispYaL2ub-](https://www.google.com/fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwispYaL2ub-TAhXFxrwKHUWZCb8QFggzMAI&url=https%3A%2F%2Fwww.vero.fi%2Fdownload%2FHarmaa_talous_valvontatilastoja_2015%2F%257B2107FC31-0BAC-4EFE-BC04-FC41651E9F1F%257D%2F11975&usg=AFQjCNEF7Vf-pBKAbEZfXmQBG8P7oSSiA&sig2=rd2j-FWcsPLQb_ugmRAnHQ)

[TAhXFxrwKHUWZCb8QFggzMAI&url=https%3A%2F%2Fwww.vero.fi%2Fdownload%2FHarmaa_talous_valvontatilastoja_2015%2F%257B2107FC31-0BAC-4EFE-BC04-FC41651E9F1F%257D%2F11975&usg=AFQjCNEF7Vf-pBKAbEZfXmQBG8P7oSSiA&sig2=rd2j-FWcsPLQb_ugmRAnHQ](https://www.vero.fi/verotus/Harmaa_talous_valvontatilastoja_2015%2F%257B2107FC31-0BAC-4EFE-BC04-FC41651E9F1F%257D%2F11975&usg=AFQjCNEF7Vf-pBKAbEZfXmQBG8P7oSSiA&sig2=rd2j-FWcsPLQb_ugmRAnHQ). Luettu 7.11.2016

Harmaan talouden selvitysyksikkö 2016. Harmaa talous - valvontatilastoja 2015. (Kuviot 1, 2 & 3.) Luettavissa: [https://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Tilannekuvia_harmaasta_taloudesta\(21527\)](https://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Tilannekuvia_harmaasta_taloudesta(21527)). Luettu 7.11.2016

Verkkolähteet:

Finsta 2016. Verorikokset. Luettavissa:

<http://www.talousrikos.fi/tietoa/verorikokset/>. Luettu 20.9.2016.

Talouhallintoliitto 2016. Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot. Luettavissa:

<https://taloushallintoliitto.fi/>. Luettu 14.9.2016.

Verohallinto 2016. Ennakkovero - osakeyhtiö ja osuuskunta. Luettavissa:

https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Ennakko-vero. Luettu 20.9.2016.

Verohallinto 2016. Mitä verotarkastuksessa tapahtuu? Luettavissa:

[https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Verotarkastus/Mita_verotarkastuksessa_tapahtuu\(10754\)](https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Verotarkastus/Mita_verotarkastuksessa_tapahtuu(10754)). Luettu 14.10.2016

Verohallinto 2016a. Peitelty Osinko. Luettavissa:

[https://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Elinkeinoverotus/Osakkeet_osingot_ja_peitelty_osingonjako/Peitelty_osinko\(40974\)](https://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Elinkeinoverotus/Osakkeet_osingot_ja_peitelty_osingonjako/Peitelty_osinko(40974)). Luettu 14.9.2016.

Veronmaksajat 2016. Arvonlisävero. Luettavissa:

<https://www.veronmaksajat.fi/luvut/tilastot/kulutusverot/arvonlisavero/>. Luettu 14.9.2016.

Yrittäjät 2016. Luettavissa:

<https://www.yrittajat.fi/yrittajan-abc/verotus/verojen-maksaminen-318601>. Luettu 7.11.2016

Lainsäädäntö:

Esitutkintalaki 805/2011

Kirjanpitolaki 1336/1997

Osakeyhtiölaki 624/2006

Rikoslaki 39/1889

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset:

KKO:2013:93

KKO:2005:68

KKO:2008:32

KKO:2011:93

Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelu.

- 1) Onko yrityksenne koskaan törmännyt veronkiertotapauksiin?
- 2) Milloin kyseinen tapaus oli?
- 3) Missä vaiheessa huomattiin?
- 4) Osasitteko epäillä kirjanpidon aikana?
- 5) Minkälaisia tunnusmerkkejä tapaus piti sisällään?
- 6) Mihin asioihin kirjanpitäjän kannattaa kiinnittää huomiota?
- 7) Onko aiemmin ilmennyt muita epäilyjä veronkiertotapauksista?
- 8) Miten määrittelette rajan lailliselle ja laittomalle?
- 9) Miten toimitte, kun raja ylittyy?
- 10) Mikä on tilitoimiston vastuu tapauksissa?
- 11) Mitä neuvoja antaisit työntekijälle, joka huomaa epäilyjä aiheesta?
- 12) Loppusanat

Liite 2: Ohjekirja tilitoimiston kirjanpitäjälle.

Veropetoksen tunnistaminen tilitoimistoympäristössä

Veropetokset

- ▶ Pyrkimyksenä välttää suoritteiden ilmoittamisesta johtuva veroseuraamus
- ▶ Ilmoittamatta jättäminen, tiedon salaaminen tai vääristäminen
- ▶ Tarkoituksenmukaisuus, toistuvuus
- ▶ Osakeyhtiöt
- ▶ Riskialoja: rakennus-, ravintola-, palvelualat (kampaamot, siivous yms.)

Pimeä palkanmaksu

- ▶ Pyrkimyksenä henkilösivukulujen välttäminen
- ▶ Palkan maksu suoraan ilmoittamatta palkanlaskentaan
- ▶ Ylisuuret kilometri-, päiväraha- tms. korvaukset

- ▶ Esimerkitapaus KKO:2013:93

Yritys X:n toimitusjohtaja Antti oli maksanut työntekijöilleen pimeitä palkkoja vuosina 2003-2008 yhteensä 1,2 miljoonan euron edestä naamioiden palkanmaksut tekaistuilla tositteilla kirjanpitoon. Toiminnan seurauksena yritys X oli jättänyt maksamatta 800 000 euron arvosta työnantajamaksuja sekä 60 000 euroa työeläkemaksuja. Menetelmä tulkittiin suunnitelmalliseksi, ja Antti tuomittiin yhdessä kirjanpitorikoksen ja törkeän veropetoksen seurauksena neljäksi vuodeksi vankeuteen.

Pimeä osingonmaksu

- ▶ Varoja pois yrityksestä verottomasti
- ▶ Osakkaille lainat ilman takaisinmaksupäivää tai korkoja
- ▶ Osakkaille työpanokseen perustumattomat palkkiot, merkittävän epäreilut edut suhteessa muihin.
- ▶ Selittämättömät kulut pankkitilillä

- ▶ Esimerkitapaus KKO:2005:68

A nosti omasta osakeyhtiöstään itselleen varoja, ja kirjasi ne A:lle annetuksi osakaslainaksi. Tutkinnassa kävi ilmi, että lainoja ei ollut tarkoitettu maksaa takaisin ja niiden pyrkimyksenä oli palkan sivukulujen

Ohimyynti

- ▶ Myynnin ilmoittamatta jättäminen
- ▶ Käteismyynti, kassaraporttien puuttuminen
- ▶ Selittämättömät tulot pankkitiilillä

- ▶ Esimerkitapaus KKO:2005:68

A nosti omasta osakeyhtiöstään itselleen varoja, ja kirjasi ne A:lle annetuksi osakaslainaksi. Tutkinnassa kävi ilmi, että lainoja ei ollut tarkoitettu maksaa takaisin ja niiden pyrkimyksenä oli palkan sivukulujen välttäminen. A:n katsottiin syyllistyneen velallisen rikokseen.

Kuittikauppa

- ▶ Yrityksen verotettava tuloksen perusteeton pienentäminen
- ▶ Kulujen todellisen luonteen salaaminen
- ▶ Edestakaiset laskut samojen yritysten välillä

- ▶ Esimerkitapaus KKO:2008:32

Yritys A Oy:n edustaja oli tekaissut yritykseensä 120000 markan arvoisen laskun, joka alensi yrityksen verotettavan tuloksen määräytymistä. Edustaja määrättiin rangaistukseen törkeästä veropetoksesta.

Miten toimia kun huomataan?

- ▶ Kirjanpitäjän vastuu toimia asiantuntijana, ei maksujen perijänä
- ▶ Kommunikointi asiakkaan kanssa
 - ▶ Sähköposti, tapaaminen, huomautukset
- ▶ Keskustelu esimiehen kanssa
- ▶ Huolimattomuus vs. Tarkoituksenmukaisuus
- ▶ Asiakkuuden irtisanominen